

В. У. Коваль, аспірантка

## МАЛАДЗЁЖНАЯ ПРАБЛЕМАТЫКА Ў ПАСЛЯВАЕННЫМ ДРУКУ БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ

The article dwells on the role of Byelorussian emigrant press for youth. Special attention is given to the characteristic of main periodicals.

У пасляваенны час перыёдыка беларускай дыяспары становіцца масавай. Пры фарміраванні трэцяй хвалі эміграцыі неабходнасць у перыядычным друку была выклікана патрэбай эмігрантаў у сродку выказвання сваіх поглядаў і выяўлення беларускай прысутнасці. Частка эміграцыйных беларускамоўных перыядычных выданняў была разлічана на абмежаваную групу чытачоў. Усе газеты і часопісы можна падзяліць на маладзёжныя, рэлігійныя, гумарыстычныя, літаратурныя, навуковыя, прафесійныя. Колькасць кожнай з гэтых груп розная ў залежнасці ад пашыранасці попыту на выданне.

Сярод перыядычнага друку эміграцыі можна знайсці выданні, якія друкаваліся па некалькі копій на друкарцы, большасць перыёдыкі рыхтавалася на рататары, толькі нешматлікія газеты і часопісы выпускалі тыпаграфіі.

Асобную групу складаюць газеты і часопісы беларускай моладзі, скаўтаў і студэнтаў, выданні для беларускіх дзяцей. Да дадзенай катэгорыі адносяцца: «Крывіцкі сьветач» (Мюнхен, Заходняя Германія, з 1946 па 1947 г.), «Студэнцкі кліч» (Мюнхен, Заходняя Германія, 1947 г.), «Скаўцкая інфармацыйная служба» (Ватэнштэт, Заходняя Германія; Чыкага, ЗША, з 1946 па 1950 г.), «Скаўт» (Ватэнштэт, Заходняя Германія, з 1946 па 1948 г.), «Моладзь» (Парыж, Францыя, з 1948 па 1954 г.), «Наперад!» (Мюнстэр, Амстэрдам, Нью-Йорк, з 1948 па 1953 г.), «Рада круга» (Чыкага, ЗША, 1951 г.), «Ганец» (Міхельсдорф, Заходняя Германія, з 1947 па 1948 г.), «Віці» (Нью-Йорк, ЗША, з 1952 па 1957 г.), «Напагатове» (Міхельсдорф, Заходняя Германія, з 1947 па 1949 г.), «Беларуская моладзь» (Бруклін, ЗША, з 1959 па 1980 г.), «Юнак» (Ватэнштэт, Заходняя Германія, з 1946 па 1951 г.), «Каласкі» (Мюнхен, Заходняя Германія, з 1952 па 1961 г.).

Шматлікасць гэтых выданняў у значнай ступені абумоўлена высокай удзельнай вагой моладзі сярод пасляваеннай беларускай эміграцыі. Адной з прычын гэтага было тое, што моладзь была вывезена ў Германію ў час вайны як працоўная сіла, але частка гэтых людзей назад не вярнулася, бо некаторыя з іх баяліся пакарання за супрацоўніцтва з калабарантамі. Шмат маладых беларусаў працягвала вучобу пасля вайны, частка з іх наведвала беларускія гімназіі ў лагерах для бежанцаў.

Многія юнакі і дзяўчаты аб'ядноўваліся ў розныя арганізацыі. Напрыклад, у ліпені 1946 г. у Германіі было заснавана Згуртаванне крывіцкіх скаўтаў на чужыне. Асаблівай актыўнасцю вылучаліся скаўцкія арганізацыі ў ЗША, што тлумачыцца агульнай папулярнасцю гэтага руху ў краіне. Пад уплывам амерыканцаў равіццё атрымаў скаўтынг і ў амерыканскай зоне акупацыі Германіі. Кіраўніком беларускіх скаўтаў у Германіі стаў В. Пануцевіч [1], які быў першым дырэктарам беларускай гімназіі імя Максіма Багдановіча ў Ватэнштэце.

Часопісы для моладзі, як правіла, мелі сталыя рубрыкі: літаратурная старонка, спорт, загадкі, шарады, круцігалюкі, крыжаслоўі, казкі, беларускія песні з нотамі, гумар і сатыра і г. д. Розныя формы забаўлення маладога чытача, шматлікія артыкулы на разнастайную тэматыку – гэта ўсё было неабходнасцю, каб зацікавіць беларускіх школьнікаў і студэнтаў, з нумара ў нумар утрымліваць цікавасць да выдання, рабіць яго папулярным. Звычайна маладзёжная, дзіцячая і студэнцкая прэса не падымала палітычных пытанняў, а ставіла перад сабой іншыя мэты: «Асабліва нас цікавяць матэрыялы з нашае гісторыі, літаратуры й мастацтва, таму ўсіх, хто знае гэтыя галіны, вельмі просім пісаць у часопіс» [2].

Сярод маладзёжных выданняў былі і даволі прафесійныя з тыпаграфічным друкам, і даволі значныя па памерах (напрыклад, часопіс «Наперад!»), што сведчыць пра папулярнасць сярод дыяспары такой літаратуры і неабходнасць фарміраваць у маладых людзей уяўленне пра Беларусь, інакш яны маглі б зліцца з той нацыяй, у краіне якой жылі. Я. Запруднік у сваіх успамінах даваў досыць станоўчую ацэнку маладзёжнаму часопісу «Наперад!», падкрэсліваючы той факт, што выдаўцамі былі дастаткова маладыя людзі без спецыяльнай адукацыі, аднак з жаданнем займацца творчай працай: «Надзвычайнае для мяне і ўнікальнае тое, што гэты часопіс выдавалі людзі, якія мелі 22–23 гады, не былі прафесійнымі літаратуразнаўцамі, не заканчвалі нейкага філалагічнага факультэта» [3].

Выдаўцом была група «Дванаццатка». Пра гісторыю стварэння групы і выхад першага нумара часопіса «Наперад!» каратка ў сваёй



хроніцы пісаў М. Панькоў: «9 студзеня 1948 г. – выезд зь Міхельсдорфу 11 беларускіх юнакоў (Алесь Бута, Міхась Вострыкаў, Піліп Дзехцяр, Янка Жучка, Янка Запруднік, Леанід Карась, Алесь Марговіч, Павел Урбан, Уладзімер Цвірка, Леанід Швайчук, Васіль Шчэцька) на работу ў капальнях Англіі. У Мюнстэры да іх далучыўся Павел Дзмітрук. 10 студзеня 1948 г. – № 1 “Наперад!” – органу тады яшчэ “Адзінаццаткі”, выдадзены “на рэйках у Англію”» [4].

Дакладныя і дэтальныя даныя па арганізацыі выдавецтва і дзейнасці рэдакцыі можна знайсці ў архіўна-ўгалоўнай справе Ц. Вострыкава. Пры садзеянні Я. Запрудніка, які быў амерыканскім агентам-вярбоўшчыкам, Ц. Вострыкава ў студзені 1952 г. завербавала ў Мюнхене амерыканская разведка [5]. Пасля скончанага курса навучання для правядзення шпіянажу ў Савецкім Саюзе яго і яшчэ трох чалавек ноччу 27 жніўня 1952 г. выкінулі на парашутах на тэрыторыю СССР. Аперацыя для Ц. Вострыкава скончылася правалам, ён быў злоўлены і арыштаваны.

На допытах Ц. Вострыкаў даваў падрабязныя паказанні пра дзейнасць вядомай «Дванаццаткі». Сяброўства групы пачалося ў Міхельсдорфе, бо хлопцы прымалі ўдзел у дзейнасці беларускіх скаўтаў. Неаднаразова ў апаведзе пра дзейнасць арганізацыі Ц. Вострыкаў звяртаў увагу на важную ролю часопіса «Наперад!», ён падкрэсліваў, што актыўная дзейнасць «Дванаццаткі» пачалася з арганізацыі работы над выданнем.

Што датычыцца непасрэдна тэхнічных момантаў пры выданні часопіса, то з паказанняў Ц. Вострыкава вядома, што «Наперад!» друкаваўся на рататары, які А. Бута прывёз з сабой з беларускага лагера для бежанцаў у Міхельсдорфе [6]. Наклады часопіса былі невялікімі, што характэрна для перыёдыкі беларускай эміграцыі, шмат газет і часопісаў за мяжой выдавалася на рататары. «Алошні час, у 1950 г., часопіс выдаваўся накладам у 100 экзэмпляраў і рассылаўся ў розныя краіны свету: у ЗША, Аўстралію, Францыю і Заходнюю Германію, а таксама распаўсюджваўся сярод беларускай эміграцыі ў Англіі. Усе ўдзельнікі “Дванаццаткі” штотыднёва адлічвалі па пяць шылінгаў свайго заробка на выдаўніцтва часопіса» [7], – успамінаў Ц. Вострыкаў.

Арыштаваны неаднаразова ўспамінаў і пра іншыя выданні, якія выходзілі ў эміграцыі, з яго апаведу відавочна, што невялікія наклады беларускамоўнай прэсы былі звычайнай з’явай для эміграцыі. «Саюз беларусаў Бельгіі, – працягваў ён, – мае свой друкаваны орган “Інфармацыйны бюлецень”, які выдаецца адзін

раз у месяц накладам 200 экзэмпляраў і распаўсюджваецца сярод беларускай эміграцыі ў Бельгіі» [8]. Зразумела, што наклад прэсы залежаў ад фінансавых магчымасцей рэдакцыі і ад попыту на газету ці часопіс.

Ц. Вострыкаў асобна даваў характарыстыкі на кожнага з групы «Дванаццатка», рабіў акцэнт на яго ролю ў арганізацыі і распавядаў пра дакладную дзейнасць у часопісе, узгадваў літаратурныя псеўданімы, якімі карысталіся беларусы. Рэдактарам часопіса быў Уладзімір Цвірка, які на старонках выданняў узяў сабе псеўданім Архіп Папліска, Янка Запруднік падпісваўся як Сяргей Ясень, Аляксандр Марговіч, які выконваў ролю наборшчыка, – Алесь, Павел Урбан – Паўлюк Азёрны, ён жа і займаўся рассылкай часопіса ў розныя краіны свету, Васіль Шчэцька свае апаведы падпісваў псеўданімам Багун, а Павел Дзмітрук пад сваімі вершамі ставіў імя Паўло Дванаццаты [9]. Ц. Вострыкаў канкрэтызаваў функцыі аўтараў, іх літаратурныя густы і вопыт ў выданні часопіса.

Першыя нумары часопіса «Наперад!» былі невялікія па аб’ёме (у сярэднім 14 старонак), а пачынаючы з восьмага нумара часопіс кардынальна змяніўся. Ён стаў выходзіць у якаснай каляровай вокладцы на 40 старонках. Неабходна ўдакладніць, што за такі кароткі час часопіс не мог стаць лепшым па якасці за сродкі падпісчыкаў. Пра зацікаўленасць у яго выданні іншых структур ускосна могуць сведчыць падзьякі: «Рэдакцыя часопіса “Наперад!” і скаўцкая група “Дванаццаткі” выказваюць адміністрацыі Трэнінг-Цэнтру ў Таўнгіл, а асабліва сп. Браўну і Сусі, за вялікую дапамогу, якую яны аказалі ў выпуску гэтага нумару, шчырую падзяку» [10]. Сёння цяжка ўстанавіць ступень і форму дапамогі пералічаных асоб, аднак такая падзяка ўказвае на адну з крыніц фінансавання беларускай эмігранцкай перыёдыкі.

Насычаным і разнастайным па тэматыцы быў часопіс «Віці», артыкулы якога па нацыянальнай гісторыі, літаратуры, мовазнаўстве выходзілі ў маладых чытачоў гонар за сваю радзіму. Неабходныя патрыятычныя выхаваўчыя мэты выдання можна патлумачыць тым фактам, што моладзь у Амерыцы лёгка магла ўспрыняць чужую культуру і мову, асімілявацца з амерыканцамі, зліцца з іншай нацыяй і паменшыць такім чынам колькасць беларускай дыяспары.

Часопісы «Віці» і «Беларуская моладзь» выдавала Згуртаванне беларускай моладзі ў Амерыцы. Выданне «Віці» выходзіла з 1952 па 1957 г. рататарным друкам, а з 1959 па 1980 г. сябры арганізацыі сталі выдаваць тыпаграфічным



спосабім часопіс «Беларуская моладзь». Можна прасачыць пераемнасць тэматыкі і кірункаў аўтарнага выданняў.

Часопіс «Беларуская моладзь» распавядаў пра навіны беларускай дыяспары, культурныя сустрэчы і вечарыны, змяшчаў артыкулы па краязнаўстве і гісторыі Беларусі, вершы, аповяданні, успаміны. У першым нумары выдання было выкладзена правіла для сяброў Згуртавання беларускай моладзі ў Амерыцы, органам якога і быў часопіс. З прычыны непрацяглага тэрміну існавання шматлікіх перыядычных выданняў выдаўцы «Беларускай моладзі» прапанавалі: «Пачынаючы ад Галоўнага кіраўніка, кожны сябра ЗБМА павінен купіць адзін нумар часопісу сам, а другі прадаць свайму знаёмаму» [11]. Прапанова па арганізацыі такой сеткі рапаўсюджвання перыядычнага выдання павінна была злучыць і аб'яднаць беларускіх эмігрантаў, аднак цяпер цяжка прааналізаваць ступень яе рэалізацыі.

Часопіс «Беларуская моладзь» меў прадстаўніцтва ў ЗША, Канадзе, Англіі, Бельгіі. У самім выданні пазначалася, што часопіс можна было выпісаць праз беларускую радыёпраграму ў Нью-Йорку, а гэта сведчыць пра сувязь выдаўцоў з дзяржаўнымі ўстановамі ЗША, якія таксама фінансава падтрымлівалі выданне.

Асобнай групай сярод маладзёжнай перыёдыкі былі скаўцкія выданні. Скаўцкія часопісы змяшчалі шмат інфармацыі пра дзейнасць беларускіх скаўтаў, іх з'езды, вандроўкі, статыстыку членаў суполкі і г. д. Самі эмігранты падкрэслівалі шырокую тэматыку скаўцкіх часопісаў. А. Вінніцкі ў сваёй кнізе «Матэрыялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне ў 1939–1951 гадах» дастаткова станоўча адгукаўся пра адзін з найбольш вядомых у той час скаўцкіх часопісаў «Напагатове»: «З пачаткам 1947 году ў Міхельсдорфе пачаў выдаваць скаўцкі часопіс “Напагатове”, у якім з жыцця скаўтаў падана шмат вестак аб ладжанні сяброўскіх вечароў, традыцыйных абходах з Каляднай зоркай, аб спартовых спаборніцтвах з скаўцкімі спартовымі дружнамі іншых нацыянальнасцяў, скаўцкіх вогнішчах, палявых гульнях, курсах, скаўцкіх злётах і г. д.» [12]. Характэрнай рысай можна вылучыць увагу да беларускай мовы і літаратуры, часам сустракаюцца пераклады класікаў, нават Шэкспіра. Паступова ў такіх газетах і часопісах з'яўляюцца сапраўдныя імёны аўтараў і рэдактараў, а не прыдуманая подпісы.

Органам беларускай моладзі ў Парыжы назвалі выдаўцы часопіс «Моладзь». Выданне выходзіла з 1948 па 1954 г., за сем гадоў было падрыхтавана 32 нумары [13]. Часопіс рыхта-

ваўся як лацінскімі, так і кірылічнымі літарамі, часта адзін і той жа нумар выдання меў артыкулы, набраныя рознымі шрыфтамі. Акрамя гістарычных артыкулаў, інфармацыйных матэрыялаў пра Беларусь, часопіс шмат увагі адводзіў пытанням беларускай мовы, пісаў пра новыя выданні ў эміграцыі.

У Нью-Йорку на беларускай і англійскай мовах Згуртаваннем беларускай моладзі ў Амерыцы і Саюзам беларуска-амерыканскай моладзі з 1959 г. выдаваўся часопіс «Беларуская Моладзь». Штоквартальнік меў свае прадстаўніцтва ў ЗША, Вялікабрытаніі, Бельгіі, Францыі, Канадзе, Аўстраліі.

Важнымі для беларускіх школ у эміграцыі сталі часопісы для дзяцей, аднак колькасць такіх выданняў была невялікай. Скаўцкі часопіс для дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту «Юнак» на сваіх старонках сістэматычна публікаваў беларускія вершы, казкі, песні з нотамі, змяшчаў шматлікія малюнкi, друкаваўся зручным для навучання дзяцей беларускаму чытання шрыфтам, вылучаўся добрым афармленнем. Аўтары выдання ў форме дзіцячых казак падавалі легенду пра слаўтага беларускага князя Усяслава Чарадзея [14] ці аповед «аб сьвятым Крыштопе, патроне нашай старой сталіцы, крывіцкага слаўтага места – Вільні» [15]. Неабходна адзначыць педагагічны прафесіяналізм аўтараў часопіса, бо матэрыялы пададзены цікава, зразумела, а галоўнае – са спасылкамі на беларускую гісторыю і літаратуру. Часопіс быў разлічаны на дзяцей, таму і не закранаў палітычныя пытанні. Можна меркаваць, што выданне выкарыстоўвалі настаўнікі пры вывучэнні беларускай мовы. Недахоп падручнікаў у беларускіх школах у эміграцыі кампенсавалі такімі перыядычнымі выданнямі.

Яшчэ адным дзіцячым выданнем стаў дадатак да газеты «Бацькаўшчына» пад назвай «Каласкі». З сакавіка 1952 па студзень 1961 г. выйшла 77 нумароў часопіса. Дадатак друкаваўся ў тыпаграфіі, меў кніжны фармат, вялікую колькасць малюнкаў і фотаздымкаў. Выданне выходзіла адзін раз у месяц. У выглядзе невялікіх аповяданняў з нумара ў нумар падаваліся маленькім чытачам краязнаўчыя артыкулы пра гарады Беларусі, такія як Нясвіж, Магілёў, Полацк, Мінск і інш. Дадатак знаёміў дзяцей з беларускімі птушкамі, раслінамі, звярамі, друкаваў беларускія вершы, казкі, легенды, аповеды пра рэлігійныя святы. У педагагічным плане цікавай і карыснай для дзяцей была рубрыка «Знаёмімся між сабой», дзе аповед пра паслухмянага беларускага хлопчыка ці дзяўчынку з добрымі паводзінамі, ілюстраваны фота-

здымкамі, быў прыкладам для маленькіх чытачоў.

Сярод шматлікіх перыядычных выданняў дыяспары можна вылучыць прэсу для моладзі, людзей пэўных спецыяльнасцей, а таксама літаратурны, рэлігійны, гумарыстычны друк. Дастаткова шырока была прадстаўлена маладзёжная перыёдыка. Уплыў на светаўспрыманне юнакоў і дзяўчат, іх палітычныя погляды, прадстаўленні аб радзіме ў вялікай ступені фарміраваліся на падставе эмігранцкай прэсы.

Такім чынам, у пасляваенны час перыядычныя выданні беларускай дыяспары актыўна выкарыстоўваліся Захадам у якасці сродку прапаганды падчас «халоднай вайны». Аднак беларускамоўныя эмігранцкія перыядычныя выданні побач з палітычнай выконвалі і нацыянальную, асветніцкую, культурную ролю. Беларускамоўная прэса эмігрантаў дапамагала супрацьстаяць асіміляцыі, садзейнічала аб'яднанню беларусаў сярод чужой нацыянальнай масы ў адзіную супольнасць, мінімізавала інфармацыйную ізаляванасць людзей у адносінах навінаў з радзімы.

## Літаратура

1. Лозка А. Беларускі скаўтынг. – Мн.: Польша, 1997. – С. 26.
2. Віці. – 1952. – № 2.
3. Запруднік Я. Дванаццатка. – Нью-Йорк: БІНІМ, 2002. – С. 14.
4. Панькоў М. Хроніка беларускага жыцця на чужыне (1945–1984). – Мн.: Бібліятэка часопіса «Беларускі Гістарычны Агляд», 2001. – С. 35.
5. Валахановіч І. А. Антисоветское подполье на территории Беларуси в 1944–1953 гг. – Мн.: БГУ, 2002. – С. 45.
6. ЦА КДБ РБ. Спр. 14872. Т. 4. Л. 14.
7. ЦА КДБ РБ. Спр. 14872. Т. 4. Л. 15.
8. ЦА КДБ РБ. Спр. 14872. Т. 4. Л. 214.
9. ЦА КДБ РБ. Спр. 14872. Т. 4. Л. 48–107.
10. Наперад! – 1948. – № 12.
11. Беларуская моладзь. – 1959. – № 1.
12. Вінніцкі А. Матар'ялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне ў 1939–1951 гадох. – Мн.: Тэхналогія, 1995. – С. 117.
13. Баршчэўская Н. Беларуская эміграцыя – абаронца роднае мовы. – Варшава: Друкарня MWM, 2004. – С. 323.
14. Юнак. – 1947. – № 3.
15. Юнак. – 1951. – № 4.